

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI ILMIY AXBOROTI

Научный вестник Бухарского государственного университета
Scientific reports of Bukhara State University

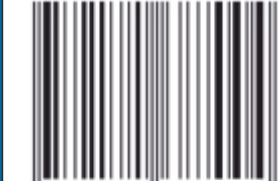
6/2024

E-ISSN 2181-1466

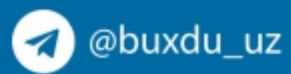

9 772181 146004

ISSN 2181-6875

9 772181 687004

6/2024

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI ILMIY AXBOROTI
SCIENTIFIC REPORTS OF BUKHARA STATE UNIVERSITY
НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК БУХАРСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА

Ilmiy-nazariy jurnal
2024, № 6, iyun

Jurnal 2003-yildan boshlab **filologiya** fanlari bo'yicha, 2015-yildan boshlab **fizika-matematika** fanlari bo'yicha, 2018-yildan boshlab **siyosiy** fanlar bo'yicha, **tarix** fanlari bo'yicha 2023 yil 29 avgustdan boshlab O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar Vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasining dissertatsiya ishlari natijalari yuzasidan ilmiy maqolalar chop etilishi lozim bo'lgan zaruriy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

Jurnal 2000-yilda tashkil etilgan.

Jurnal 1 yilda 12 marta chiqadi.

Jurnal O'zbekiston matbuot va axborot agentligi Buxoro viloyat matbuot va axborot boshqarmasi tomonidan 2020-yil 24-avgust № 1103-sonli guvohnoma bilan ro'yxatga olingan.

Muassis: Buxoro davlat universiteti

Tahririyat manzili: 200117, O'zbekiston Respublikasi, Buxoro shahri Muhammad Iqbol ko'chasi, 11-uy.

Elektron manzil: nashriyot_buxdu@buxdu.uz

TAHRIR HAY'ATI:

Bosh muharrir: Xamidov Obidjon Xafizovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bosh muharrir o'rinbosari: Rasulov To'liqin Husenovich, fizika-matematika fanlari doktori (DSc), professor

Mas'ul kotib: Shirinova Mexrigiyo Shokirovna, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Kuzmichev Nikolay Dmitriyevich, fizika-matematika fanlari doktori (DSc), professor (N.P. Ogaryov nomidagi Mordova milliy tadqiqot davlat universiteti, Rossiya)

Danova M., filologiya fanlari doktori, professor (Bolgariya)

Margianti S.E., iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Indoneziya)

Minin V.V., kimyo fanlari doktori (Rossiya)

Tashqarayev R.A., texnika fanlari doktori (Qozog'iston)

Mo'minov M.E., fizika-matematika fanlari nomzodi (Malayziya)

Mengliyev Baxtiyor Rajabovich, filologiya fanlari doktori, professor

Adizov Baxtiyor Rahmonovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Abuzalova Mexriniso Kadirovna, filologiya fanlari doktori, professor

Amonov Muxtor Raxmatovich, texnika fanlari doktori, professor

Barotov Sharif Ramazonovich, psixologiya fanlari doktori, professor, xalqaro psixologiya fanlari akademiyasining haqiqiy a'zosi (akademigi)

Baqoyeva Muhabbat Qayumovna, filologiya fanlari doktori, professor

Bo'riyev Sulaymon Bo'riyevich, biologiya fanlari doktori, professor

Jumayev Rustam G'aniyevich, siyosiy fanlar nomzodi, dotsent

Djurayev Davron Raxmonovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor

Durdiyev Durdimurod Qalandarovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor

Olimov Shirinboy Sharofovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Qahhorov Siddiq Qahhorovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Umarov Baqo Bafoyevich, kimyo fanlari doktori, professor

Murodov G'ayrat Nekovich, filologiya fanlari doktori, professor

O'rayeva Darmonoy Saidjonovna, filologiya fanlari doktori, professor

Navro'z-zoda Baxtiyor Nigmatovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Hayitov Shodmon Ahmadovich, tarix fanlari doktori, professor

To'rayev Halim Hojiyevich, tarix fanlari doktori, professor

Rasulov Baxtiyor Mamajonovich, tarix fanlari doktori, professor

Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Quvvatova Dilrabo Habibovna, filologiya fanlari doktori, professor

Axmedova Shoira Nematovna, filologiya fanlari doktori, professor

Bekova Nazora Jo'rayevna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor

Amonova Zilola Qodirovna, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

Hamroyeva Shahlo Mirjonovna, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

Nigmatova Lola Xamidovna, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

Boboyev Feruz Sayfullayevich, tarix fanlari doktori

Jo'rayev Narzulla Qosimovich, siyosiy fanlar doktori, professor

Xolliyev Askar Ergashovich, biologiya fanlari doktori, professor

Artikova Hafiza To'ymurodovna, biologiya fanlari doktori, professor

Hayitov Shavkat Ahmadovich, filologiya fanlari doktori, professor

Qurbonova Gulnoz Negmatovna, pedagogika fanlari doktori (DSc), professor

Ixtiyarova Gulnora Akmalovna, kimyo fanlari doktori, professor

Rasulov Zubaydullo Izomovich, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

Mirzayev Shavkat Mustaqimovich, texnika fanlari doktori, professor

Samiyev Kamoliddin A'zamovich, texnika fanlari doktori, dotsent

Esanov Husniddin Qurbonovich, biologiya fanlari doktori, dotsent

Zaripov Gulmurot Toxirovich, texnika fanlari nomzodi, professor

Jumayev Jura, fizika-matematika fanlari nomzodi, dotsent

Klichev Oybek Abdurasulovich, tarix fanlari doktori, dotsent

G'aybulayeva Nafisa Izattullayevna, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

MUNDARIJA * СОДЕРЖАНИЕ *** CONTENTS****TILSHUNOSLIK *** LINGUISTICS *** ЯЗЫКОЗНАНИЕ**

Bobokalonov O.O., Jumayev A.A.	Linguistic features of phytomorphic and zoomorphic images in french and german fairy tales	3
Navruzova M.G.	O‘zbek xalq ertaklarida tibbiy birliklar	9
Jonridova S.Sh.	Tilshunoslikda implikasiya masalasining o‘rganilishi	13
Abdulxayrov D.P.	Ekskursiya nutqida kommunikativ ko‘nikmaning roli	19
Azimova S.Kh.	Intercultural pragmatic features of speech acts of expressing “surprises” in American culture	24
Fattoyeva Z.R., Botirova F.B., Quziyeva T.F.	Qishloq xo‘jaligiga oid terminlarning tuzulishiga ko‘ra turlari	28
Jalilov B.H.	Ingliz internet leksikonida paydo bo‘lgan neologizmlarning lisoniy tahl	32
Kdirbaeva U.K.	Sintaktik takrorning lingvopoetik ahamiyati	37
Mansurova N.A.	Marketing va menejment terminlarining ingliz va o‘zbek tillaridagi o‘zlashmalari	41
Nuriddinova Sh.K.	Tibbiy eponimlarning morfologik-struktur tabiati	46
Ruziev Y.B., Qosimova Z.S.	The definition of punctuation and the role of punctuation marks in german	51
Qurbonova D.O.	Pragmatic features of advertisementy in the english language	56
Radjabquliyeva M.A.	Reklamalarning jahon va o‘zbek tilshunosligida tadqiqi masalasi	60
Tilavova M.A.	Tohir Malikning “Odamiylik mulki” asarida qo‘llanilgan zid ma‘noli ayrim birliklar	64
Sattorova Sh.Sh.	Modallik kategoriyasining tadqiq darajasi va talqini	68
Shamsiddinov T.G'.	Political discourse as an object of linguistic research on the examples of speeches of different presidents	72
Shamsiyeva S.R.	Tilning badiiy tasvir vositalari bo‘lmish metafora va metanimiyaning lingvokognitiv xususiyatlari	77
Karimov R.A., To‘xtayev N.N.	Ingliz va o‘zbek tillaridagi frazeologik birliklarning etimologik tahlili	81
Yusupova D.Y., Furqatova M.F.	Elbek – jadidlar davrida yaratilgan birinchi lug‘atlar muallifi	86
Markova Y.S., Zokirova N.S.	The nature, causes and solutions of lexical problems in translation	91
Muxtorova D.F.	National-specific and culture relevant phraseological units in english and their cultural connotation	96
Samandarov R.D.	Abzaslararo bog‘lanishda applikatorlarning o‘rni	101
Ubaydova H.A.	Maqollardagi ichki antonimiyaning tuzilish jihatdan tadqiqi	106
Korshunova A.V.	Russian phraseological expressions with a phytonym component	111
Saidova N.A.	Frazeologik birliklarning milliy-ma‘daniy xususiyatlari va ularning nazmiy va nasriy asarlarda qo‘llanishi	116
Ataboyev N.B., Abdullayeva N.A.	Translation analysis of islamic terms both in english and uzbek religious texts --prophets names translation	121
Jo‘rayeva M.M., Xayrullayeva U.A.	Gazeta sarlavhalarining pragmatik til vositalari (fransuz va o‘zbek gazetalari misolida)	125
Axmatova I.H.	Olot tumani etnotoponimlarining semantik tahlili	129
FALSAFA VA HUQUQ, SIYOSATSHUNOSLIK *** PHILOSOPHY, LAW AND POLITICAL SCIENCES *** ФИЛОСОФИЯ, ПРАВО И ПОЛИТОЛОГИЯ		
Rizayev N.S.	O‘zbekiston Respublikasi konstitutsiyasining jadidchilik harakati g‘oyalari bilan hamohangligi (ijtimoiy – falsafiy tahlil)	135

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI KONSTITUTSIYASINING JADIDCHILIK HARAKATI
G'OYALARI BILAN HAMOHANGLIGI (IJTIMOIY – FALSAFIY TAHLIL)

Rizayev Nodir Sobirovich,

Buxoro davlat universiteti mustaqil tadqiqotchisi

nodirbuxoriy9@mail.ru

ORCID 0009-0006-5302-7559

Annotatsiya. XIX asr oxiri XX asr boshlarida Turkiston o'lkasida vujudga kelgan jadidchilik harakati va ular amalga oshirilgan ijtimoiy – siyosiy harakatlar, ilgari surgan g'oyalar o'sha davr ma'naviy hayoti uchun muhim omil bo'lib xizmat qildi. Jadidlar harakatida nafaqat ta'lim yoki madaniy-ma'rifiy faoliyat, balki ijtimoiy - siyosiy va huquqiy madaniyatni rivojlantirish, fuqarolik jamiyati konseptual asoslarini yaratishni ham o'zida mujassam etgandi. Yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinish jarayonida, ko'pgina rivojlangan davlatlar huquqiy tizimi o'rganilganligi qatorida, jadid marifatparvarlarining qarashlari ham o'zgarishlarda o'z aksini topganligini ko'rishimiz mumkin. Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasidagi o'zgarishlar jadidchilik g'oyalari bilan hamohangli ijtimoiy – falsafiy tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Jadidlar, Konstitutsiya, ijtimoiy - siyosiy, huquqiy madaniyat, inson qadri

COORDINATION OF THE CONSTITUTION OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN WITH
THE IDEAS OF THE JADIDS MOVEMENT (SOCIAL - PHILOSOPHICAL ANALYSIS)

Abstract. At the end of the 19th century, at the beginning of the 20th century, the Jadidism movement, the social and political actions and the ideas they promoted served as an important factor for the spiritual life of that time. The Jadidlar movement included not only educational or cultural-educational activities, but also the development of social, political and legal culture, and the creation of the conceptual foundations of civil society. In the process of adoption of the new version of the Constitution of the Republic of Uzbekistan, along with the study of the legal system of many developed countries, we can see that the views of modern intellectuals were also reflected in the changes. In this article, changes in the Constitution of the Republic of Uzbekistan are analyzed in harmony with the ideas of modernism.

Keywords: Jadidism, Constitution, socio-political, legal culture, human value

СОГЛАСОВАНИЕ КОНСТИТУЦИИ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН С ИДЕЯМИ
МОГУЧЕГО ДВИЖЕНИЯ (СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИЙ АНАЛИЗ)

Аннотация. В конце XIX, начале XX века движение джадидизма, общественно-политические действия и продвигаемые ими идеи служили важным фактором духовной жизни того времени. Движение Джадидов включало в себя не только просветительскую или культурно-просветительскую деятельность, но и развитие социальной, политической и правовой культуры, создание концептуальных основ гражданского общества. В процессе принятия новой редакции Конституции Республики Узбекистан, наряду с изучением правовой системы многих развитых стран, мы видим, что в изменениях нашли свое отражение и взгляды современной интеллигенции. В данной статье анализируются изменения Конституции Республики Узбекистан в соответствии с идеями джадидизма.

Ключевые слова: жадиди, Конституция, общественно-политическая, правовая культура, человеческие ценности.

Kirish. Hozirgi davr muhim ijtimoiy – siyosiy o'zgarishlar jadallik bilan rivojlanayotgan bir sharoitida, uning g'oyaviy asoslarini bilish va tadqiq qilish muhimdir. Zero, Prezidentimiz ta'biri bilan aytganda: “Bugungi kunda Ma'rifatparvar ajdodlarimizning merosi bugun biz qurayotgan huquqiy demokratik davlat va fuqarolik jamiyati uchun poydevor bo'lib xizmat qilishi tabiiy”[1].

Tahlil jarayonida Konstitutsiyadagi asosiy o'zgarishlar, jadidlarning mavjud tuzum qarshiligiga qaramay, hozirgi davr ijtimoiy – siyosiy hayoti uchun muhim bo'lgan islohotlarni amalga oshirishdagi harakatlari bilan chambarchas bog'liq ekanligini ko'rishimiz mumkin. Bunda dunyoviylik, ayollar

huquqlarining tengligi, o'z- o'zini anglash, oiladagi tarbiya, jamiyatda inson omilini yuksaltirish kabi bir birini to'ldiradigan g'oyalarni sanab o'tishimiz mumkin.

Ma'rifatparvarlar o'z faoliyatining dastlabki yillarida mavjud hokimiyatdan turli sohalarida tubdan islohotlar amalga oshirishni talab etishadi. Jumladan, jadidlar ilgari surgan inson huquqlari, ijtimoiy sohani yuksaltirish, siyosiy faoliyatda din rolini belgilash kabi islohotlar yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyaning birinchi moddasi bilan uyg'unligini alohida ta'kidlash muhimdir[2].

Buxoro jadidchilik maktabining yetuk nomoyondasi Abdurauf Fitrat o'zining qarashlarida oila, farzand tarbiyasi, inson kamoloti, ta'lim masalalari muhim o'rin egallanganini hammamiz bilamiz. Mamlakatimizda oxirgi yillarda saylov va saylov qonunchiligini takomillashtirish borasidagi sa'y-harakatlarni alohida qayd etish zarur. Bu jarayon konstitutsiya darajasida olib chiqildi. Fitrat o'zining "Musulmonlar g'ofil qolmang" sarlavhali maqolasida aynan saylov va aholining huquqiy faolligi haqida to'xtalib shunday deydi: "Yaqinda tashkil etiladigan shahar dumasi bizni sizning ravnaqimiz uchun xizmat qiladigan organ sifatida faoliyat ko'rsatishi uchun bo'lajak saylovda faol bo'lishlaringizni istaymiz". [3] Demak, bu jarayonni qiyosiy tahlil qiladigan bo'lsak fuqarolik jamiyatini barpo qilish hamda fuqarolarning ijtimoiy – siyosiy sohalarida faolliklarini oshirish hozirgi O'zbekistonning zamonaviy boshqaruvida alohida urg'u berilayotganligini ko'rishimiz mumkin. Bu esa jadidlar harakatining asosiy g'oyalaridan biri bo'lganligi hozirgi davr ijtimoiy – siyosiy hayotida muhim ahamiyat kasb etmoqda .

Yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida mamlakat suvereniteti, so'z erkinligi, ijtimoiy himoya, fuqarolar haq huquqlarini ta'minlash, ta'lim olishning huquqiy asoslarini mustahkamlash bir so'z bilan aytganda inson qadr qimmatini, ijtimoiy-siyosiy faoliyatda inson omilini yuksaltirish kabi g'oyalar ilgari surilgan. Aynan ana shunday konstitutsiyaviy g'oyalar jadidlar siyosiy harakatida ham aks etgan. Masalan, "Yosh buxoroliklar"ning 1917- yilgi islohot loyihasi nafaqat boshqaruvdagi islohot, balki so'z erkinligi, matbuot erkinligi, qonun oldida tenglik hamda inson qadr qimmatini ulug'lash ularning haq huquqlarini kafolatlashni ham o'rtaga tashlagan edilar.[4]

Yosh Buxoroliklarning jamiyatni isloh qilishdagi bu harakatlari Turkistondagi barcha hududlarda ham o'z mevasini bera boshlagan edi. Bunda jadidlar faqatgina ta'lim tizimini isloh qilibgina qolmay balki ko'plab konstitutsiyaviy g'oyalarni ham amalda tadbiiq qilishga intildilar.

Inson qadr - qimmatini ulug'lash, komil inson tarbiyasini mustahkamlash kabi konstitutsiyaviy g'oyalar jadidlarning butun Turkistonda milliy uyg'onish va o'zini o'zi boshqarish, taqdirini o'zi hal etishga chorlovchi kabi muhim targ'ibotlariga mos tushdi. Chor hukmdorlarining, keyin esa sho'roviiy zo'ravonlikning shafqatsiz tahdidiga duch kelganiga qaramay, ko'pgina jadid ziyolilari o'zbek milliy ongini, g'ururini faol tarbiyalab yuksaltirishga urindilar. Bunda ularning targ'ibot hamda tarbiyaviy ishlari bevosita vatanparvarlik, millatparvarlik va siyosiy mustaqillikka erishishga qaratildi.

Shu o'rinda jadidlar faoliyati sud tizimini isloh qilish, qonun chiqaruvchi organ tashkil etish, ommaviy axborot vositalari erkinligi, jamoat yig'ilishlari, uy-joy daxlsizligi va insoniy kamsitilmaslik singari muhim ijtimoiy – siyosiy qarorlarni tadbiiq qilish faoliyatlarini ta'kidlash zarur. Bu bilan jadidchilik harakati nafaqat ijtimoiy harakat, balki hozirgi davr davlat boshqaruvi uchun muhim bo'lgan o'zgarishlarni g'oyaviy asoschilari sifatida ularni siyosiy harakat vakillari deiyishimiz mumkin.[5]

Oxirgi yillarda mamlakatimizda inson qadri tamoyili asosida ijtimoiy himoya markazlari , shuningdek, konstitutsiyada belgilangan ijtimoiy davlat konsepsiyasi asosida aholiga turli davlat xizmatlarini ko'rsatish markazlari faoliyati yo'lga qo'yildi. Bu esa o'z navbatida fuqarolik jamiyati tashkil etishning muhim mezoni bo'lib xizmat qilmoqda. Bu kabi faoliyat ayrim jadidlar tomonidan beg'araz amalga oshirilganligini alohida qayd qilishimiz kerak. Jumladan, M.Abdurashidxonov tomonidan "Xalq himoyachisi" byurosi tashkil etilgan bo'lib, unda bepul huquqiy maslahat berishni tashkil etdi. Bu esa o'z navbatida aholining jamiyatning ijtimoiy siyosiy faoliyatida faollikini ta'minlash bilan birgalikda ularning huquqiy ongini shakllantirishga xizmat qilishga qaratilgan edi.

Hozirgi davrda xotin qizlarning jamiyat hayotida o'rni masalasi muhim ahamiyat kasb etmoqda, birgina yangi konstitutsiyaning asosiy o'zgarishlaridan biri sifatida aynan gender tengligi masalasini ko'rishimiz mumkin. Jumladan, bosh qomusimizning 58-moddasida "Davlat xotin-qizlar va erkaklarga jamiyat hamda davlat ishlarini boshqarishda, shuningdek, davlat va jamiyat hayotining boshqa sohalarida teng huquq hamda imkoniyatlarni ta'minlaydi", deb belgilangan. [6] Ayollarning huquq va manfaatlarini himoya qilish hamda gender tenglik masalasi barcha davlatlarda muhim masalalardan biri bo'lib kelgan. Zero, xotin-qizlarning jamiyat hayotining barcha sohalaridagi faol ishtiroki mamlakat barqarorligi va farovonligining kafolati hisoblanadi.

Bu mavzu XIX asr oxiri XX asr boshlarida ham o'z dolzarbligi bilan ajralib turgan. Bundan qariyb 1 asr muqaddam Turkiston o'lkasida taraqqiyparvar jadidlar jamiyat hayotida ko'plab masalalar singari xotin –

qizlarning jamiyatda nufuzini ko'tarish, ularning ta'lim olishi, huquqlari, umuman, jamiyatda xotin –qizlarga nisbatan qarash va munosabatni o'zgartirish, avvalo, ularni bilimli qilib tarbiyalash muhim o'rinni egallagan.

Bu borada ko'plab jadidlar faoliyatini ta'kidlab o'tish mumkin. Jumladan, Abdulla Avloniy, Mahmudxo'ja Behbudiy, Abdurauf Fitrat, Abdulhamid Cho'lpon, Hamza va Munavvar qori kabi ko'plab taniqli jadidlar ayollarning mavqeyi va huquqlarini oshirishning tarafdorlari bo'lgan.[7] O'sha davr mavjud konservatizmning yomon illatlaridan - ko'pxotinlilik, majburiy nikoh va erta turmush kabi odatlarni keskin qoraladilar.

Binobarin, ular ayollarning ta'lim olish, yosh turmushga chiqishni cheklash, saylov huquqi kabi siyosiy huquqlari ta'minlanishi zarurligini ilgari surib, ushbu g'oyalarni himoya qildi. Ko'pgina jadid yetakchilari gender tengligini insoniy, ma'naviy shart sifatida jasorat bilan himoya qildi, "Ayollar ozodligi" kabi risolalarni nashr etdi, birdamlikni targ'ib qilish uchun "Ayollar uyg'onishi" kabi jamiyatlar tuzdi. Bu esa o'z navbatida vaqt o'tishi bilan ayollar haq huquqlarini belgilash, ularning ijtimoiy hayotda o'z o'rnilarini mustahkamlashga qaratilgan harakatlarga mafkuraviy omil bo'lib xizmat qildi.

Hammamizga ma'lumki, konstitutsiyamizda turli millat va ellat vakillarining ham o'zaro haq huquqlari, shuningdek, ularning ijtimoiy hayotda birdek mavqega ega ekanliklari aniq ko'rsatilgan. Turkiston jadidlari mavjud tarang siyosiy vaziyatga qaramay bu borada ham aniq qarashlarini bayon etdilar.

Jumladan, Mahmudxo'ja Behbudiy diniy bag'rikenglik va ozchilik huquqlarini himoya qiluvchi fuqarolik siyosiy qarashlarini ilgari surdi. Behbudiy "Xalqning buyukligi uning bag'rikengligidadir" deya ta'kidlagan edi.[8] Shuningdek, Abdurauf Fitrat o'zining Hind sayyohi qissasi asarida ham boshqa din vakillariga yaxshi munosabatda bo'lishlik haqida alohida to'xtalib o'tgan.[9].

Teng huquqlilik tarafdori bo'lgan islohotchi jadidlar diniy va etnik mansubligidan qat'i nazar ozchilik guruhlariga nisbatan kamsitishni keskin qoraladilar. Ma'rifatparvarlar o'zlarining ijtimoiy-siyosiy faoliyatlarini millatlararo totuvlik va bag'rikenglik ma'rifiy tamoyillari, madaniy kichik guruhlar o'rtasidagi o'zaro xayrixohlik asosida olib borishga harakat qildilar.

Jadidlar, shuningdek, davlat boshqaruvini isloh qilish, saylov tizimini tartibga solish, moliya hamda o'zini o'zi boshqarish organlar tashkil etish hamda uning asosini yaratish kabi islohotlarni amalga oshirishda huquqiy asosni yaratdilar. Bu borada Buxoro Xalq Sovet Respublikasi konstitutsiyasida belgilangan ko'plab normalarni sanab o'tishimiz mumkin.[10] Aynan shu mavzu doirasida bosh qomusimizda ham bir qator o'zgartirishlar kiritilganligi ahamiyatga molik. Buning zamirida yagona maqsad, ya'ni fuqarolarga erkinliklar yaratish, jamiyatda ularning ijtimoiy –siyosiy faolligini oshirish kabilarda yotadi .

Sho'ro davlati parchalanganidan keyin jadidlarning huquqiy va siyosiy zamonaviylik haqidagi ilg'or qarashlari mintaqamizda mustaqil davlatlarning paydo bo'lishiga muhim mafkuraviy asos bo'lib xizmat qildi. Xususan, milliy mustaqillikka erishgan O'zbekiston boshqaruv tuzilmalari va huquqiy asoslarini loyihalashda jadidchilik fikridan ko'p va ijodiy foydalanildi. Masalan, fuqarolarning oliy ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytirish, zamonaviy kadrlar salohiyatini oshirish, mulkiy huquqlarni ta'minlash, gender tengligiga erishish va ayollar huquq va imkoniyatlarini kengaytirish kabi islohotlar yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi asosiy qonunlar bilan mustahkamlanganligi, islohotlarining jadidlar qarashlari bilan hamohangligini ko'rsatadi. Shu o'rinda faylasuf Q.Nazarov fikricha – jadidchilik garchand fransuz ma'rifatparvarligidan bir necha asr keyin yuz bergan hodisa bo'lsada, inqilobga qadar bo'lgan O'zbekistonning madaniy va ma'rifiy hayotida muhim rol o'ynadi.[11]

Xulosa va takliflar. Xulosa qilib shuni ta'kidlash kerakki, Turkiston jadidlarining ijtimoiy-siyosiy faoliyati hamda huquqiy qarashlari hozirgi Yangi O'zbekistonda o'tkazilayotgan islohotlarda asosiy dasturi amal bo'lib xizmat qilmoqda. Zotan, hozirgi kunda siyosatimizning bosh mezonida inson omili, dunyoviylik, ijtimoiy davlat, ta'lim imkoniyatlarini kengaytirish, fuqarolik jamiyatini shakllantirish hamda yuksaltirishga asoslangan "yangi jadidchilik" g'oyalari bilan yo'g'rilgan. Bu faoliyatlarni huquqiy asosi aynan yangi Konstitutsiyamizda mustahkamlanganligi jadidlar ijtimoiy – siyosiy qarashlari hozirgi davr uchun ham muhim ahamiyat kasb etayotganligini ko'rishimiz mumkin.

Bu esa, o'z navbatida, jadidlar merosini o'rganish va jamiyat hayotining turli jabhalarida tadbir qilish kabi muhim masalalarni o'rtaga tashlaydi. Buni o'rganish esa har birimizning muhim vazifamiz bo'lmog'i darkor.

ADABIYOTLAR:

1. *Shavkat Mirziyoyev. Respublika Ma'naviyat va ma'rifat kengashi yig'ilishida so'zlagan nutqidan. 22- dekabr 2023. Toshkent*

1. Yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. T. 2023. y
2. Abdurauf Fitrat «Musulmonlar g'ofil qolmang». «Hurriyat», 1917- yil, 25- avgust, 33-son
3. Qosimov B. Milliy uyg'onish: jasorat, ma'rifat, fidoyilik. – T.:
4. Ma'naviyat, 2002. – 238 b.
5. Қосимов Б. Жадиdчилик ва жадиd адабиёти (Давра суҳбати) // “Туркистон”, 1997. 17 май
6. Qarang. Yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. T. 2023. – B. 58.
7. Ражабова Д. Туркистон жадиdларининг қарашларида ёшлар ва хотин – қизлар масалалари. (XIX асрнинг охири - XX аср бошлари). Тарих фанлари номзод даражасини олиш учун ёзилган дисс. Т. 2003. Б- 123. (Rajabova D. Issues of youth and women in the views of Turkestan Jadids (late XIX - early XX centuries). Written dissertation for a PhD in History. T. 2003. B- 123.)
8. Behbudiy M. Tanlangan asarlar. Nashrga tayyorlovchi B. Qosimov. (Tuzatilgan va to'ldirilgan 3-nashr). T.: “Ma'naviyat”, 2006.
9. Rizayev. N. Abdurauf Fitratning “Hind sayyohi qissasi” va undagi ijtimoiy – siyosiy qarashlar tahlili. QarDU xabarlari. 1(1) /2024.
10. Ражабов Қ. Бухоро ва Хоразм Халқ Республикалари: давлатчиликнинг демократик шакли // Ўзбекистон давлатчилиги тарихи очерклари. Масъул муҳаррирлар Д. Алимова, Э. Ртвеладзе. –Т.: Шарқ, 2001.
11. Назаров Қ. Фалсафа асослари. –Т.: Ўзбекистон файласуфлари миллий жамияти нашриёти, 2012.-Б.98